

УДК 655:81.42

DOI: 10.20535/2077-7264.1(75).2022.258044

© **О. В. Тріщук**, д-р наук із соц. ком., проф., **А. В. Штефан**,
магістрантка, КПІ ім. Ігоря Сікорського, Київ, Україна

СПОСОБИ ЛАКОНІЗАЦІЇ ВИКЛАДУ В ДИТЯЧІЙ ПІЗНАВАЛЬНІЙ КНИЗІ

Розглянуто способи лаконізації викладу в дитячій пізнавальній книзі. Звернено увагу на термінологічну неоднотайність щодо лаконізації викладу та розглянуто думки науковців стосовно понять «лаконізація», «компресія», «мовна компресія», «спрощення». Зроблено висновок, що редакторів дитячої пізнавальної книги слід знайти методи індивідуального підходу до дитини, з'ясувати, як дотримуватись балансу між інформативністю та водночас легкістю, зрозумілістю викладу.

Ключові слова: лаконізація викладу; компресія; мовна компресія; сприйняття; дитяча пізнавальна книга; спрощення; редактор.

Постановка проблеми

У процесі становлення людства книга завжди відігравала важливу роль, а саме читання сформувало сучасну особистість, здатну до критичного мислення, глибокого аналізу дійсності, саморозвитку та самореалізації. Нині читання інтегроване в усі сфери життя, особливо в освітню, пізнавальну, професійну та культурну.

Розвиток технологій вимагає від людини швидкого темпу сприйняття й осмислення знань, підвищення читацької компетентності, уміння орієнтуватись у світових тенденціях. Тож читання можна вважати основою як освіти, так і самоосвіти, необхідно навичкою кожного успішного індивіда.

Інформаційні та комп'ютерні технології зумовили значні транс-

формації суспільства та його мови. Оскільки сучасній людині потрібно в найкоротші терміни надати значний обсяг інформації, який більшає з кожним днем, то значного поширення набули стислі тексти, у яких використано різні засоби мовної компресії. Лаконізація особливо доречна в дитячій пізнавальній книзі, оскільки її головне завдання — надати читачеві максимум істотної інформації в обсязі, визначеному його готовністю до сприйняття.

Редактор, працюючи з дитячим текстом, має добре знати всі вимоги часу, досконало володіти способами лаконізації викладу в дитячій пізнавальній книзі та вміло застосовувати їх у своїй роботі. Узагальнення способів

лаконізації викладу в дитячій пізнавальній книзі сприятиме глибшому вивченню проблем теорії й аналізу тексту та дискурсу. Ці результати можна використовувати в навчальному процесі підготовки майбутніх редакторів. Систематизована інформація про способи лаконізації викладу в пізнавальній книзі для дітей може розширити курси стилістики сучасної української мови, інтерпретації художнього тексту, комунікативної лінгвістики, текстознавства та методики редагування тощо.

Аналіз попередніх досліджень

Проблематику лаконізації викладу, яку одним із перших окреслив чеський лінгвіст В. Матезіус [1], активно досліджують сучасні мовознавці. Її висвітлено в наукових розвідках Л. І. Байдак [2], Ю. І. Каменського [3], Н. О. Лисенко [4] та ін. Попри значну кількість праць із цієї тематики деякі її аспекти досі залишаються поза увагою фахівців: немає одностайності щодо термінології, зокрема для згортання мовного повідомлення зі збереженням обсягу інформації застосовують дефініції «компресія», «мовна компресія», «лаконізація», «спрощення» тощо.

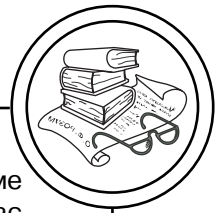
Компресію трактують як вид мовної економії, зазначаючи, що «її результатом є зведення розгорнутої структури до згорнутої зі збереженням обсягу інформації, що передається» [2, С. 202]. Поряд існує також термін «лаконізація тексту», яка в цьому випадку «є не скороченням тексту за рахунок вилучення частини інформації, а оптимізацією його сприйняття зі збереженням пов-

ного обсягу емоційної, змістової та образної інформації» [2, С. 203].

Також компресію тлумачать як «один з аспектів вираження закону мовної економії, зумовленого характером людського спілкування, адже комунікативні дії прагнуть досягати максимального практичного заощадження зусиль та часу» [3, С. 109]. Водночас її визначають як «опускання одних і зберігання інших елементів мовного повідомлення, а декодування змісту цього повідомлення відбувається за допомогою контексту або ситуації» [4, С. 24]. Тож бачимо, що думки дослідників щодо обсягів компресії різняться: це може бути усунення як надлишковості, так і цілих компонентів повідомлення, які читачеві слід відновити з контексту чи за допомогою мовленнєвої ситуації.

Мовна компресія є багатоаспектним явищем, яке виявляється на морфологічному, лексичному та синтаксичному рівнях [5]. У наукових розвідках мовознавців із Канади, Великої Британії й Іспанії лаконізацію викладу називають «спрощенням», процесом «зниження лінгвістичної складності тексту зі збереженням вихідної інформації та змісту» [6, С. 111].

Екстраполюючи лаконізацію на читача-дитину, дослідники тлумачать її як «концептуальне спрощення (адаптацію змісту та форми), модифікацію деталей (використовують усунення надмірності й уточнення, щоби підкреслити ключові моменти) й узагальнення тексту (зادля зменшення довжини тексту, уникнення вторинної та невідповідної інформації)» [7, С. 259]. Спрощення тлумачать також як «перетво-

рення тексту в зрозуміліший еквівалент» [8, С. 341], яке базується на принципах частоти вживання (актуальнішими є найбільш уживані терміни) та лексичної щільності (повторюваності).

Мета роботи

Узагальнити основні способи лаконізації викладу в дитячій пізнавальній книзі.

Результати проведених досліджень

Лаконізація викладу має значний потенціал в архітектоніці тексту, оскільки оптимізує його сприйняття зі збереженням емоційної, змістової й образної інформації.

Як зазначає Л. І. Байдак, *компресія* є одним з основних способів інформаційної переробки текстів [1]. Це явище означає згортання першоджерела зі збереженням усіх головних аспектів викладу. Застосовуючи компресію в дитячій пізнавальній книзі, редактор може залишати основні тези, причинно-наслідкові зв'язки, висновки, позбавляючись менш важливої інформації, надмірності.

«Скорочення вихідного матеріалу відбувається двома шляхами:

— відсіювання другорядного та несуттєвого;

— перефразування основної думки в стислому формі мовного твору» [1, С. 202].

Слід звернути увагу й на *комунікативні* та *семіотичні* способи компресії тексту. *Комунікативні* стосуються згортання тієї інформації, яка не відповідає потребам тієї чи іншої читацької аудиторії. Приміром, текст у пізнавальній книзі лінгвістичного

спрямування, що розповідатиме дітям про азбуковники, не має вміщувати загальної інформації про довідники, оскільки вона буде надлишковою в цій комунікативній ситуації. Тобто редактор має бути психологом, який вдало прораховує портрет читацької аудиторії.

Семіотичні способи стосуються вживання узагальнювальних слів; скорочення синонімів, однорідних членів речення, повторів. Уживання термінів, зрозумілих читачеві, без тлумачення також є прикладом семіотичної компресії — способу знайти найкоротший і найточніший відповідник кожному опорному поняттю.

Доцільним під час редагування дитячої пізнавальної книги є *синтаксичне спрощення* — «поділ довгих речень на коротші; замінення пасивних конструкцій на активні; усунення єдинопочатку» [9, С. 62].

Одним із засобів лаконізації викладу в дитячій пізнавальній книзі є *еліпсис* — «зумисний пропуск несуттєвих слів у реченні без спотворення змісту, а часто задля підсилення смислу та ефекту» [10, С. 125]. Розкодування таких пропусків робить читача зацікавленим спільником, розумним детективом, який розгадав певний шифр. Часто еліпсиси застосовують у назвах книг, щоби зробити їх лаконічними й атрактивними. Приміром, у назві книги Р. Романишин й А. Лесіва «Куди і звідки» [11] є певна інтрига: куди й звідки приходити, приїздити, поспішати, еволюціонувати тощо. Насправді ж книга розповідає про рух і мандри людей, тварин і рослин, а також вітру, води, Землі загалом. Такі пропуски

дають змогу дитині трактувати зміст по-своєму, а потім зіставляти його з оригінальними думками, робити висновки. Так, якісна пізнавальна книга має не лише інформувати, а й мотивувати думати, аналізувати критично.

Сприяють лаконізації тексту також і такі правки, як *видалення* та *скорочення*. Видаленням усувають компонент, що містить помилку, а скороченням видаляють елементи, що дублюють зміст. Якщо автор розуміє, що якийсь термін необхідний, однак надто складний, то починає розписувати його, зміщуючи фокус з основного повідомлення на пояснення. Тоді редактор може запропонувати *посилання* на джерело, в якому дитина отримає необхідну інформацію.

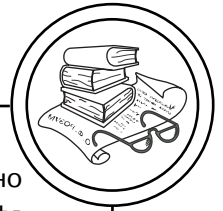
Як справедливо зазначає О. В. Завадська, «передавати великий обсяг інформації в компактній формі, збільшуючи тим самим інформаційну місткість текстів полікодового характеру» [12, С. 168] здатні *креолізовані тексти*. Поєднання вербальних і невербальних елементів покращує сприйняття інформації, розширює можливості інтерпретації текстів, активізує мозкову діяльність читача. Наприклад, автор книги «Професор Астрокіт і неосяжний Космос» [13], яка розрахована на читачів 6–12 років, активно застосовує креолізований текст. Письменник адаптує для дитини інформацію про галактики, зірки, польоти на Місяць тощо. Приміром, він розповідає про місячний модуль «Аполлон», завдяки якому астронавти Ніл Армстронг і Базз Олдрін стали першими людьми, котрі дослідили поверхню Місяця та взяли

проби тамтешнього ґрунту. У книзі описано складники місячного модуля: посадкову з усім необхідним обладнанням і злітну, в якій проживали астронавти. Водночас 55 % сторінки займає спрощене схематичне зображення модуля, на якому виділено ці частини та показано їх наповнення: рухливу антену, двигуни системи орієнтації, стикувальний люк у злітній частині; посадковий двигун, драбинку, амортизатори в посадковій. Завдяки цьому зображенню автор зміг уникнути довгого монологічного викладу матеріалу, який би розсіював увагу дитини. Натомість намальований образ у поєднанні з детальним описом сприятиме глибшому розумінню прочитаного.

І. Г. Мірошниченко наголошує, що задля створення стислого тексту варто використовувати тропи, зокрема *епітет*, *метафору*, *метонімію* (літоту, гіперболу), *усоблення*, *оксिमорон*, *перифраз* [14]. Ці художні засоби лаконізують інформаційний план текстів з одночасним його емоційним увиразненням.

Редакторів електронних пізнавальних книг слід уживати *гіперпосилання* (зв'язок між матеріалами на одну тему). Актуально формувати міжпредметні зв'язки за допомогою гіперпосилань: наприклад, у пізнавальній книзі з математики можна наводити інформацію про мову, історію, культуру. Виразна на фоні загального наповнення інформація буде легше осмислена дитиною.

У гонитві за лаконічністю не варто забувати, що текст має стати *нормовано*, а не *форсовано* стислим. «Нормовано стислий текст містить значну кількість

засобів ущільнення змісту і форми на різних рівнях мови, але без будь-яких порушень усталених мовних норм, у той час як *форсовано* стислий текст використовує нетипові для сучасної літературної мови засоби вираження, які порушують лінгвістичні норми» [15].

Висновки

Використання способів лаконізації викладу є актуальним з огляду на сучасний ритм життя. Люди прагнуть отримувати коротші за обсягом, але водночас місткіші за наповненням тексти. І саме редактор має стежити за якістю адаптованих до потреб сучасності матеріалів.

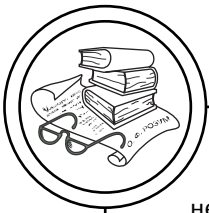
Для дитячої пізнавальної книги, яка є джерелом просвіти, оскільки зрозумілою для дитини мовою пояснює складні теми; джерелом розваги, адже наводить цікаві приклади, містить гумор; джерелом розвитку особистості, бо допомагає визначити своє місце в суспільстві, засвоїти основи моралі та етики, з'ясувати принципи існування соціуму, доречним буде лаконізований виклад, який передбачає уникнення надлишкової інформації.

Задля створення нормованого стислого тексту дитячої пізнавальної книги слід використовувати відсіювання другорядного та несуттєвого; перефразування основної думки в стислу форму мовного твору; узагальнювальні слова; скорочення синонімів, однорідних членів речення, повторів; усування компонентів, що містять помилки; видалення елементів, що дублюють зміст; поєднання вербальних і зображальних повідомлень; тропи (епітети, метафори, метонімію, уособлення, оксиморони, перифрази).

Редактор має розуміти психологічні особливості сприймання інформації читачами. Йому слід знайти методи індивідуального підходу до дитини, з'ясувати, як дотримуватись балансу між інформативністю та водночас легкістю, зрозумілістю викладу. Нині, коли перед дітьми постає вибір між комп'ютерними іграми та читанням книжок, а вибір цей часто на користь першого, важливо дбати про створення якісних книг, зокрема й пізнавальної літератури, що приваблювали б читачів. Саме зрозумілий та яскравий дизайн і водночас інформаційно насичене лаконізоване наповнення є формулою успіху дитячої книги.

Список використаної літератури

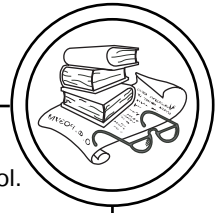
1. Матезиус В. Избранные труды по языкознанию / В. Матезиус. Москва: УРСС, 2003. 232 с.
2. Байдак Л. І. Компресія тексту: суть, способи, жанри / Л. І. Байдак // Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку: зб. матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф. Суми: Ельдорадо. 2015. С. 202–204.
3. Каменський Ю. І. Комплементарна єдність компресії та декомпресії в межах закону мовної економії / Ю. І. Каменський // Вісник Сумського державного університету. Сер. Філологія. 2007. Вип. 1. С. 109–112.
4. Лисенко Н. О. Стислий текст у сучасному експресивному дискурсі / Н. О. Лисенко // Англістика та американістика. 2017. Вип. 14. С. 40–45. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://anglistika.dp.ua/index.php/AA/article/view/189>.

5. Ващило О. Компресія в англомовних текстах галузі механічної інженерії та особливості її відтворення в українському перекладі / О. Ващило, В. Нагнибіда // Молодий вчений. 2021. Вип. 10. С. 307–311. DOI: 10.32839/2304-5809/2021-10-98-64.
6. Sikka P. A survey on text simplification / P. Sikka, V. Mago // J. ACM. 2020. Т. 37. № 4. С. 111–127.
7. Siddharthan A. A survey of research on text simplification / A. Siddharthan // International Journal of Applied Linguistics. 2014. Т. 165. № 2. С. 259–298. DOI: 10.1075/itl.165.2.06sid.
8. Saggion H. Text simplification in Simplext: Making texts more accessible / H. Saggion, E. Gómez-Martínez, E. Etayo, A. Anula, L. Bourg // Procesamiento del Lenguaje Natural. 2011. Т. 47. С. 341–342.
9. Shardlow M. A survey of automated text simplification / M. Shardlow // International Journal of Advanced Computer Science and Applications. 2014. Т. 4, № 1. С. 58–70. DOI: 10.14569/SpecialIssue.2014.040109.
10. Сирко І. М. Еліптичні конструкції в контексті інтимізації діаріумного тексту / І. М. Сирко // Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасних університетів: зб. матеріалів VI Міжнар. наук. конф. III Міжнар. наук. конгресу Society of Ambient Intelligence, 2–10 квіт. 2020 р. Київ: КНЕУ, 2020. С. 125–128.
11. Романишин Р. Куди і звідки / Р. Романишин, А. Лесів. Львів: Видавництво Старого Лева, 2020. 64 с.
12. Завадська О. В. Феномен креолізованого тексту: актуальна проблема сучасних лінгвістичних досліджень / О. В. Завадська // Лінгвістичні дослідження: зб. наук. пр. ХНПУ імені Г. С. Сковороди. 2016. Вип. 43. С. 163–169. DOI: 5281/zenodo.49222.
13. Волліман Д. Професор Астрокіт і неосяжний Космос / Д. Волліман. Київ: Видавництво Старого Лева, 2018. 72 с.
14. Мірошніченко І. Г. Тропи як засоби лаконічності та виразності в стиліх текстах українських мас-медіа / І. Г. Мірошніченко // Наук. вісн. Херсонського держ. ун-ту. Сер. Лінгвістика. 2018. Вип. 34. С. 61–65.
15. Мірошніченко І. Г. Мовна компресія як чинник функціонування стислого тексту / І. Г. Мірошніченко // Український смисл. 2016. № 1. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/Usmysl_2016_2016_26 (дата звернення: 20.05.2022).

References

1. Matezius, V. (2003). *Izbrannye trudy po yazykoznaniiu [Selected works on linguistics]*. Moscow: URSS, 232 p.
2. Baidak, L. I. (2015). Kompresii tekstu: sut, sposoby, zhanry [Text compression: Essence, methods, genres]. *Derzhava i pravo: problemy stanovlennia i stratehiia rozvytku*, 202–204 [in Ukrainian].
3. Kamenskiy, Yu. I. (2007). Komplementarna yednist kompresii ta dekompresii v mezhakh zakonu movnoi ekonomii [Complementary unity of compression and decompression within the law of language economy]. *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu*, 1, 109–112 [in Ukrainian].
4. Lysenko, N. O. (2017). Styslyi tekst u suchasnomu ekspresyvnomu dyskursi [Compressed text in modern expressive discourse]. *Anhlistyka ta amerykanistyka*, 14, 40–46. Retrieved from <https://anglistika.dp.ua/index.php/AA/article/view/189> [in Ukrainian].
5. Vashylo, O., & Nahnybida, V. (2021). Kompresii v anhlomovnykh tekstakh haluzi mekhanichnoi inzhenerii ta osoblyvosti yii vidtvorennia v ukrainskomu perekladі [Compression in English texts on mechanical engineering and peculiarities of its translation in Ukrainian]. *Molodyi vchenyi*, 10, 307–311. Retrieved from <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-10-98-64> [in Ukrainian].

6. Sikka, P., & Mago, V. (2020). A survey on text simplification. *J. ACM*, Vol. 37, 4, 111–127 [in English].
7. Siddharthan, A. (2014). A survey of research on text simplification. *International Journal of Applied Linguistics*, Vol. 165, 2, 259–298. Retrieved from <https://doi.org/10.1075/ijt.165.2.06sid> [in English].
8. Saggion, H., Gómez-Martínez, E., Etayo, E., Anula, A., & Bourg, L. (2011). Text simplification in Simplex: Making texts more accessible. *Procesamiento del Lenguaje Natural*, 47, 341–342 [in English].
9. Shardlow, M. (2014). A survey of automated text simplification. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*, Vol. 4, 1, 58–70. Retrieved from <https://doi.org/10.14569/SpecialIssue.2014.040109> [in English].
10. Syrko, I. M. (2020). Eliptychni konstruktsii v konteksti intymizatsii diariumnoho tekstu [Elliptical constructions in the context of diary text intimacy]. *Proc. Stratehii mizhkulturnoi komunikatsii v movnii osviti suchasnykh univer-sytetiv*, 125–128 [in Ukrainian].
11. Romanyshyn, R., & Lesiv, A. (2020). *Kudy i zvidky [Where and from where]*. Lviv: The Old Lion Publishing, 64 p. [in Ukrainian].
12. Zavadzka, O. V. (2016). Fenomen kreolizovanoho tekstu: aktualna problema suchasnykh linhvistychnykh doslidzhen [The phenomenon of the creolized text: topical issues of modern linguistic investigations]. *Linhvistychni doslidzhennia*, 43, 163–169. Retrieved from <https://doi.org/10.5281/zenodo.49222> [in Ukrainian].
13. Volliman, D. (2018). *Profesor Astrokit i neosiazhnyi Kosmos [Professor Astro Cat's Frontiers of Space]*. Lviv: The Old Lion Publishing, 72 p. [in Ukrainian].
14. Miroshnychenko, I. H. (2018). Tropy yak zasoby lakonichnosti ta vyraznosti v styslykh tekstakh ukrainskykh mas-media [Tropes as means of laconism and expressiveness in compressed texts of Ukrainian mass media]. *Nauk. visn. Khersonskoho derzh. un-tu*, 34, 61–65 [in Ukrainian].
15. Miroshnychenko, I. H. (2016). Movna kompresiiia yak chynnyk funktsionuvannia stysloho tekstu [Linguistic compression as a factor of compressed text functioning]. *Ukrainskyi smysl*, 1. Retrieved from https://nbuv.gov.ua/UJRN/Usmysl_2016_2016_26 [in Ukrainian].

The methods of presentation laconicization in the children's non-fiction book were considered. The emphasis is made on the terminological inconsistency regarding the presentation laconicization and the opinions of scientists on concepts 'laconicization', 'compression', 'language compression', and 'simplification'. It is concluded that the editor of the children's non-fiction book should find methods of individual approach to the child, to find out how to maintain a balance between informativeness and at the same time ease, comprehensibility of presentation.

Keywords: presentation laconicization; compression; language compression; perception; children's non-fiction book, simplification; editor.

Надійшла до редакції 28.05.22